

378.091.31/.39-025.14

Олександра ГРИЩЕНКО

Alexandra HRYSHCHENKO

РЕСУРСНІ КІМНАТИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

RESOURCE ROOMS IN INSTITUTIONS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION AS COMPONENTS OF INCLUSIVE EDUCATION

У статті визначено, що інклюзивне навчання є способом організації освітнього процесу для осіб дітей з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти. Виокремлено базові цінності, що лежать в основі інклюзивного навчання. Доведено, що створення інклюзивного середовища, в якому всі діти мають можливість брати активну участь в освітньому процесі, одержувати якісну освіту та успішно інтегруватись у суспільство, є одним із ключових пріоритетів сучасної освіти. Обґрунтовано, що ресурсні кімнати в закладах загальної середньої освіти створюються як новий освітній простір відповідно до принципів інклюзивності. Доведено, що ресурсна кімната може використовуватися всіма учнями закладу освіти, а не лише учнями з особливими освітніми потребами.

Мета статті – охарактеризувати ресурсні кімнати у закладах загальної середньої освіти як складові інклюзивного навчання.

Висновки. 1. Інклюзивна освіта має пріоритетне значення для забезпечення якісної освіти усіх дітей, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами. 2. Інклюзивне навчання є способом організації освітнього процесу для осіб дітей з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти. 3. Створення інклюзивного середовища, в якому всі діти мають можливість брати активну участь в освітньому процесі, одержувати якісну освіту та успішно інтегруватись у суспільство, є одним із ключових пріоритетів сучасної освіти. 4. Ресурсні кімнати в закладах загальної середньої освіти створюються як новий освітній простір відповідно до принципів інклюзивності. 5. Про наявність ресурсної кімнати у закладі загальної середньої освіти, її основні завдання, особливості обладнання та зонування мають бути ознайомлені всі працівники закладу освіти та батьки учнів. 6. Ресурсна кімната може використовуватися всіма учнями закладу освіти, а не лише учнями з особливими освітніми потребами. 7. Ресурсна кімната містить функціональні зони – навчальну і побутово-практичну.

Ключові слова: інклюзивне навчання, заклади загальної середньої освіти, ресурсні кімнати, учні, освітній процес.

The article defines that inclusive education is a way of organizing the educational process for children with special educational needs in a general secondary education institution. The basic values underlying inclusive education are highlighted. It has been proven that the creation of an inclusive environment in which all children have the opportunity to actively participate in the educational process, receive quality education and successfully integrate into society is one of the key priorities of modern education. It is substantiated that resource rooms in institutions of general secondary education are created as a new educational space in accordance with the principles of inclusiveness. It has been proven that the resource room can be used by all students of the educational institution, and not only by students with special educational needs.

The purpose of the article is to characterize resource rooms in institutions of general secondary education as components of inclusive education.

Conclusions. 1. Inclusive education is a priority for ensuring quality education for all children, including children with special educational needs. 2. Inclusive education is a way of organizing the educational process for children with special educational needs in a general secondary education institution. 3. Creating an inclusive environment in which all children have the opportunity to actively participate in the educational process, receive quality education and successfully integrate into society is one of the key priorities of modern education. 4. Resource rooms in institutions of general secondary education are created as a new educational space in accordance with the principles of inclusiveness. 5. All employees of the educational institution and parents of students should be informed about the availability of the resource room in the institution of general secondary education, its main tasks, features of the equipment and zoning. 6. The resource room can be used by all students of the educational institution, not only students with special educational needs. 7. The resource room contains functional zones - educational, household and practical.

Key words: inclusive education, institutions of general secondary education, resource rooms, students, educational process.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Курс України на європейську інтеграцію вимагає перегляду пріоритетів державної політики у сфері освіти, зокрема впровадження міжнародних підходів до навчання дітей з особливими освітніми потребами, які б базувались на засадах рівних можливостей та доступу до якісної освіти.

Визнання інклюзії як ключової передумови для забезпечення права на освіту активізувалось впродовж останніх років і закріплене в Конвенції про права осіб з інвалідністю. Інклюзивна освіта має пріоритетне значення для забезпечення якісної освіти усіх дітей, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами. Нині необхідною складовою освітньої політики є створення інклюзивного освітнього середовища як сукупності умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей. Саме тому інклюзивне навчання як система освітніх послуг, гарантованих державою повинна базуватися на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правовим підґрунтям щодо запровадження інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти дослідники вважають Конституцію України (1996), Закон України «Про освіту» (2017), Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020). Вітчизняними дослідниками, що аргументовано доводять потребу створення ресурсних кімнат у закладах загальної середньої освіти є: С. Грищенко, О. Грищенко, О. Єфремова, І. Новик та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вважаємо недостатньо вивченими наукові розвідки закордонних науковців щодо впровадження ресурсних кімнат в європейських закладах освіти.

Мета статті – охарактеризувати ресурсні кімнати у закладах загальної середньої освіти як складові інклюзивного навчання.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивне навчання є способом організації освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти, яке передбачає включення дитини з особливими освітніми

потребами до освітнього процесу спільно з іншими учнями класу.

Діти з особливими освітніми потребами є суб'єктами інклюзивної освіти.

Згідно зі статтею 20 Закону України «Про освіту» (Про освіту, 2017) інклюзивні або спеціальні класи утворюються в обов'язковому порядку на підставі заяви батьків дитини з особливими освітніми потребами, до якої обов'язково додається висновок інклюзивно-ресурсного центру та, за потреби, інші документи, визначені Порядком зарахування, відрядування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти (Про затвердження Порядку зарахування, відрядування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти, 2018).

Важливо пам'ятати про комплексну систему заходів супроводження учнів в процесі інклюзивного навчання. Інклюзивне навчання часто вважають альтернативою інтернатній системі, за якою діти з особливими освітніми потребами навчаються в спеціальних закладах освіти та змушені проживати в інтернатних відділеннях при них через їх територіальну розгалуженість. Жодна дитина не має відчувати себе іншою та виключеною з освітніх, культурних і соціальних процесів – це головне завдання інклюзії (Що таке інклюзивне навчання, 2019).

В процесі нашого дослідження необхідно спиратися на теоретичні аспекти інклюзивного навчання. Одним з них є фундаментальне право усіх дітей з особливими освітніми потребами. Це право належить кожній конкретній дитині, а не батькам чи опікунам. Зокрема, при виборі закладу та форми освіти батьки мають керуватись потребами та можливостями дитини, а не власними інтересами. Важливим аспектом є принцип забезпечення благополуччя дітей, поваги до їхньої гідності та самостійності, визнання індивідуальних особливостей дітей та їхньої спроможності до ефективної участі в суспільному житті. Засіб реалізації інших прав за допомогою якого особи з особливими потребами реалізують своє право на працевлаштування та повноправну участь у житті своїх громад. Результат удосконалення державної політики у сфері освіти разом з відповідними змінами у практиці роботи закладів загальної освіти з метою створення відповідних умов для навчання усіх учнів.

Важливо розуміти відмінності між поняттями виключення, сегрегації, інтеграції та інклюзії. «Виключення» має місце, коли учнів у будь-який спосіб, прямо чи опосередковано, позбавляють доступу до освіти або відмовляють у такому доступі. «Сегрегація» – це ситуація, у якій діти з особливими освітніми потребами отримують освіту у відокремлених закладах (установах), пристосованих до різних або до певного виду порушень розвитку дітей, в ізоляції від інших дітей. «Інтеграція» – це процес влаштування дітей з особливими освітніми потребами в існуючі заклади загальної середньої освіти з розумінням того, що діти з особливими освітніми потребами зможуть пристосуватися до стандартизованих вимог таких закладів. «Інклюзія» передбачає процес системних реформ, що охоплюють модифікацію змісту, методів викладання, підходів, структур та стратегій освіти.

В основі інклюзивного навчання лежать базові цінності: 1. Кожна дитина – особистість. 2. Навчатися можуть усі – нездібних дітей немає. 3. Кожна дитина має унікальні здібності, особливості та інтереси. 4. Заборона на дискримінацію в будь-якій формі. 5. Право кожної людини на участь у житті суспільства, у тому числі людей з особливими потребами. 6. Терпимість один до одного: готовність жити разом у світі один з одним; прийняття людей з їхніми індивідуальними відмінностями. 7. Виховання в душі толерантності як «гармонія в розмаїтті».

Створення інклюзивного середовища, в якому всі діти мають можливість брати активну участь в освітньому процесі, одержувати якісну освіту та успішно інтегруватись у суспільство, є одним із ключових пріоритетів ЮНЕСКО (Програма «Освіта для всіх»). ЮНЕСКО визначає інклюзивне навчання як процес врахування і відповіді на різноманітні освітні потреби учнів шляхом забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади, зменшення випадків виключення в освіті. Інклюзивне навчання – це спосіб отримання освіти, при якому діти з особливими освітніми потребами навчаються в загальноосвітньому середовищі разом зі своїми однолітками за місцем свого проживання, що є альтернативою інтернатній системі, де вони утримуються та навчаються окремо від інших дітей, або індивідуальному навчанню. Проте, питання інклюзії варто розглядати не тільки в аспекті створення доступного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами.

Розуміння інклюзії відповідає концепції Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) «Школа, дружня до дитини» – це школа, в якій створюється середовище якісного та ефективного навчання з відповідними фізичними умовами, політикою і послугами. Згідно з концепцією ЮНІСЕФ «Школа, дружня до дитини»: виявляє виключених з групи дітей й долучає їх до освіти; визнає право на освіту кожної дитини; сприяє дотриманню прав і благополуччя кожної дитини; надає обов'язкову безкоштовну освіту, доступну для дітей з групи ризику; поважає відмінності і забезпечує рівноправність в освіті для всіх дітей; відповідає індивідуальним потребам дитини в освітньому процесі.

Відповідно до частини другої статті 26 Закону України «Про повну загальну середню освіту» Кабінет Міністрів України постановляє: 1. Затвердити Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, що додається (Про повну загальну середню освіту, 2020).

Розглянемо основні етапи зарахування учнів з особливими освітніми потребами до школи.

Згідно з наказом МОН від 16.04.2018 № 367 зарахування учнів з особливими освітніми потребами до закладу освіти здійснюється відповідно до наказу керівника, що видається на підставі (Про затвердження Порядку зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти, 2018): заяви про зарахування до закладу освіти, поданої особисто одним із батьків учня (необхідно надати документ, що посвідчує особу); копії свідоцтва про народження дитини (під час подання надається оригінал); оригіналу або копії медичної довідки за формою первинної облікової документації № 086-1/о; оригіналу або копії висновку про психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини чи витягу з протоколу засідання психолого-медико-педагогічної консультації (за бажанням батьків дитини); оригіналу або копії відповідного документа про освіту (за наявності). Для здобуття початкової та базової середньої освіти учні з особливими освітніми потребами, які проживають на території обслуговування школи, мають право на першочергове зарахування до цього закладу освіти.

Для організації інклюзивного навчання керівник закладу освіти формує команду психолого-педагогічного супроводу, яка протягом двох тижнів із початку навчання складає індивідуальну програму розвитку

учня за формою. Слід врахувати, що програма підписується всіма членами команди та одним із батьків учня, а потім затверджується керівником закладу освіти. Також вона обов'язково переглядається принаймні двічі на рік, враховується всіма педагогічними працівниками під час освітнього процесу, та зберігається в особовій справі учня три роки. На вимогу батьків та в разі відрахування чи переведення учня до іншого закладу освіти, батькам видається копія індивідуальної програми розвитку.

Організацію інклюзивного навчання учнів забезпечує асистент учителя згідно з затвердженою посадовою інструкцією. В освітньому процесі індивідуальні соціальні та соціально-побутові потреби учнів задовольняє асистент учня (це може бути один із батьків, уповноважена ними особа або соціальний працівник). Для учнів, які навчаються в різних інклюзивних класах одного або різних років навчання, можуть бути створені інклюзивні міжкласні групи для вивчення навчальних предметів або курсів. Кількість учнів у такій групі повинна бути не менше шести та не більше дванадцяти осіб.

Для учнів з особливими освітніми потребами може складатися *індивідуальний навчальний план*, форму якого визначає заклад освіти. План складає команда за участю вчителів і батьків учня, схвалює педагогічна рада та затверджує керівник закладу освіти. Він має бути підписаним одним із батьків учня та повинен містити: інформацію про назву закладу освіти; ПІБ учня; клас, у якому він навчається; цілі виконання та строк дії індивідуального навчального плану; загальний обсяг навчального навантаження та кількість годин на тиждень для вивчення навчального предмета (інтегрованого курсу); інформацію про адаптацію чи модифікацію змісту освітніх компонентів освітньої програми, послідовність, форму і темп їх засвоєння; очікувані результати навчання.

На основі індивідуальної програми розвитку керівник закладу освіти складає та затверджує розклад проведення *психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять*. Його необхідно узгодити з розкладом навчальних занять класу, також він має відповідати педагогічним та санітарним вимогам, враховувати індивідуальні особливості учнів.

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття проводяться: працівниками закладу освіти або додатково залученими фахівцями на основі цивільно-правових договорів, укладених із закладом

освіти або відповідним органом управління освіти (умови оплати та перелік фахівців визначені Постановою КМУ від 14.02.2017 № 88 зі змінами) (Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, 2017); в індивідуальній чи груповій формі (від двох до восьми осіб). Тривалість індивідуальних занять становить від 20 до 25 хвилин, групових – від 35 до 40 хвилин; у ресурсній кімнаті, медіатеці школи винятково у супроводі педагогічних працівників, асистента учня або залученого фахівця.

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття не враховуються під час визначення гранично допустимого навантаження учнів. Новий Порядок формує нову філософію надання освітніх послуг школярам з особливими освітніми потребами. Індивідуальна модель підтримки, командне визначення освітньої траєкторії, тісна взаємодія з інклюзивно-ресурсними центрами має позитивно вплинути на якість інклюзивного навчання та допомогти закладам загальної середньої освіти покращити процес його організації.

Правове підґрунтя щодо запровадження інклюзивної освіти формується в процесі приєднання України до основних міжнародних договорів у сфері прав людини. Задекларовано право на освіту як Конституцією України так і законодавством у галузі освіти. Зокрема, статті 53, 46 Конституції України гарантують обов'язковість та доступність всіх ланок освіти: «Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам» (Конституція України, 1996). Доступність освіти та можливість вибору освітнього закладу та форми навчання гарантовано пунктом 1 статті 29 Закону України «Про освіту»: «Батьки або особи, які їх замінюють, мають право вибирати навчальні заклади та форми навчання для неповнолітніх дітей» (Про освіту, 2017); та Законом України «Про повну загальну середню освіту» (2020) (Про повну загальну середню освіту, 2020). Що стосується термінологічних визначень, то варто зауважити, що у законодавстві

України відсутня єдність у визначенні даних понять. Зокрема, на сьогодні у Законі України «Про повну загальну середню освіту» використовуються терміни «діти, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку» та «діти з особливими освітніми потребами».

Термін «особа з особливими освітніми потребами» визначено в Законі України «Про освіту» (2017) як «особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту» (Про освіту, 2017).

Зміни у законодавстві стали потужним поступом у запровадженні інклюзивного навчання та розробленні механізму введення таких змін в системі загальної середньої освіти.

У «Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (від 15.09.2021 р. № 957) зазначено, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування та заклади освіти мають забезпечити для учнів з особливими освітніми потребами умови для здобуття освіти на рівні з іншими здобувачами освіти, зокрема, шляхом облаштування та обладнання ресурсної кімнати (Грищенко С & Єфремова & Грищенко О, 2022; Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, 2021).

Ресурсні кімнати в закладах загальної середньої освіти створюються згідно Оперативному плану Міністерства освіти і науки України на 2022 рік (затвердженого наказом МОН від 17.01.2022 р. № 29) як створення нового освітнього простору відповідно до принципів інклюзивності (Новик, 2022; Оперативний план Міністерства освіти і науки України на 2022 рік, 2022).

Успішність впровадження й розвиток інклюзивної освіти в Україні значною мірою залежить від створеного інклюзивного освітнього середовища, що визначається як сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей (Про освіту, 2017). У Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (від 15.09.2021 р. № 957) зазначено, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування та заклади освіти мають забезпечити для учнів з особливими освітніми потребами умови для здобуття освіти на рівні з іншими здобувачами освіти, зокрема, шляхом облаштування та обладнання ресурсної

кімнати (Про освіту, 2017; Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, 2021).

«Ресурсна кімната – це спеціально облаштована кімната (частина кімнати), що має відповідний розподіл функціональних зон, призначених для всебічного розвитку учнів, гармонізації їхнього психоемоційного стану та психологічного розвантаження, надання (проведення) індивідуальних та/або групових психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (занять)» (Новик, 2022; Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, 2021).

Основними завданнями використання ресурсної кімнати у закладі загальної середньої освіти є: «психологічне розвантаження здобувачів освіти; соціально-побутове орієнтування, формування в учнів навичок самообслуговування; надання індивідуальних та/або групових психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг» (Новик, 2022: 4).

Ресурсна кімната містить дві функціональні зони – навчальну і побутово-практичну. Відповідно розмір приміщення ресурсної кімнати має бути достатнім для організації основних функціональних зон та їхніх осередків. Навчальна зона охоплює такі функціональні осередки, як: осередок для індивідуальних занять; осередок для групових занять; робочий осередок педагога. Побутово-практична зона містить: осередок, що виконує функції кухні та їдальні; осередок відпочинку (Грищенко С & Єфремова & Грищенко, 2022; Новик, 2022: 12–13).

У навчальній зоні має бути осередок для індивідуальних занять – це спеціально організований простір, у якому діяльність відбувається індивідуально з кожним учнем і обладнується меблями спеціального призначення, корекційними засобами навчання та спеціальними тренажерами. А також осередок для групових занять – це спеціально організований простір, у якому діяльність може відбуватися з підгрупою учнів та обладнується меблями спеціального призначення, корекційними засобами навчання і спеціальними тренажерами, а також столом і стільцями для групової роботи. Та робочий осередок педагога – це спеціально організоване місце, де педагог має змогу розробляти і зберігати дидактичні матеріали необхідні для здійснення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (допомоги) учням у ресурсній кімнаті.

Осередок відпочинку – це простір, де здобувачі освіти можуть відпочити між

змінами різних видів діяльності чи у разі втоми, заспокоїтися, психологічно розвантажитись. Цей осередок має бути відокремлений від інших осередків перегородками, меблями або виділений візуально. Тут доцільно облаштувати куточок усамітнення, де учні відчуватимуть себе у повній безпеці, матимуть змогу знизити занепокоєння, збудження, скутість, відновити сили та інше. Куточок усамітнення можна організувати як затишний будиночок у вигляді шатра, ширми або намету, де розміщено м'які подушки, іграшки, крісло-мішок, стаканчики/мішечки для крику, іграшки-антистрес (Simple Dimple, Pop it, Snapperz, Squishy, слайми, спінери). Також доречним тут буде розмістити «Яйце Кіслінг» – це засіб для розвитку і сенсорної інтеграції, що за своєю формою нагадує кулеподібний мішок кокон, обладнаний двома міцними ручками, за які його можна підвішувати. Поряд із куточком усамітнення доцільно організувати читальний куточок, де поставити спеціальні стелажі з цікавою літературою, настільними іграми, пазлами, іграми для розвитку логіки та мислення, мольберти, магнітні дошки, набори для творчості, моделювання та гравіювання. Відкриті полиці з книжками й дидактичними матеріалами мають бути розташовані у максимальній доступності для всіх учасників освітнього процесу (Грищенко С & Єфремова & Грищенко О, 2022; Новик, 2022).

Ресурсна кімната може використовуватися всіма учнями закладу освіти, а не лише учнями з особливими освітніми потребами. Зокрема, учнями, які потребують тимчасового психологічного розвантаження або усамітнення. Учні можуть перебувати в ресурсній кімнаті винятково у супроводі педагогічних працівників, асистента педагога/асистента дитини або залученого фахівця, що проводить (надає) додаткові психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття (послуги) (Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, 2021).

Про наявність ресурсної кімнати у закладі загальної середньої освіти, її основні завдання, особливості обладнання та зонування мають бути ознайомлені всі працівники закладів загальної середньої освіти та батьки учнів.

Висновки. 1. Інклюзивна освіта має пріоритетне значення для забезпечення якісної освіти усіх дітей, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами. 2. Інклюзивне навчання є способом організації